

הרבה לפרש בכל עיסקא שהדבר נעשה על פי היתר עיסקא

ה. ויש לידע שאם בזמן ההלואה [או שאר העסקאות] פירשו הצדדים שהעסקא נעשית ע"פ הית"ע מסוים [כגון כתיקון מהר"ם או שאר נוסחאות מועילות שנדפסו בספרים העוסקים בעניינים אלו] הרי זה מועיל אף אם לא חתמו הצדדים כלל על שטר אצל הרב שכל עסקיהם נעשים ע"פ הית"ע.

להיזהר מטעות בחיתר עיסקא שנחתם אצל הרב

ו. ואף שטוב לעורר את הציבור על איסורי רבית ועל הצורך בהיתר עיסקא כאשר יש חששות רבית, וביותר על הצורך החשוב בהבנת ענין ההית"ע שדורש ישוב הדעת וצריך להיעשות במתינות באופן שאכן יובנו הדברים היטב למתעסקים, מ"מ יש להיזהר מאד שלא תצא ח"ו תקלה מתחת יד העוסקים בזה, דרכים מהמון העם יטעו ויחשבו שכזה שחתמו על היתר עיסקא אצל הרב, מעתה הם פטורים מלפרש בזמן העיסקא שהיא נעשית ע"פ הית"ע, ויסברו שדי בחתימתם הג"ל, ונמצא שלא חתמו אלא על היתר עיסקא כללי שכאמור נתפשטה ההוראה לאיסור בזה.

הוא בגדר הג"ל של היתר עיסקא "כללי", וא"א להגדירו כהית"ע "פרטי", כיון שבשעת העיסקא לא פירשו הצדדים ביניהם שהדבר נעשה ע"פ הית"ע.

תליית היתר עיסקא בחנות

ד. בעל חנות שתולה היתר עיסקא בקיר החנות, אין בזה כדי להתיר את העסקאות הנעשות בחנות, אם יש בהם חשש רבית, כיון שדינו ככל היתר עיסקא כללי, כיון שלא נאמר להדיא בכל קניה שבין הקונה למוכר שהדבר נעשה ע"פ ההיתר עיסקא בנוסח המועיל.

ואין זה דומה לבנקים וחברות ציבוריות שיש דעות בפוסקים שסוברים שמהני הית"ע שהם מציינים בבנק וכו', דשאני בנק שיש לו תקנון ובזה י"ל שכל מי שמתעסק עם הבנק כפוף לתקנות הבנק, אבל בחנות ובעסק רגילים אין מציאות כזו של "תקנון" החנות ולא שייך לומר שזה יחייב את כל באי החנות בסתמא בלי שיפרשו להדיא ביניהם. וגם לעניין בנק אין הדבר מוסכם שההית"ע של הבנק מועיל לכל הלקוחות אלא יש הסוברים שכל לקוח צריך לחתום על היתר עיסקא "פרטי" מול מורשה חתימה מטעם הבנק¹.

בענין חתימה על היתר עיסקא אצל הרב

לאחרונה יש שבאו בהצעה שבזמן מכירת חמץ יחתום כל אדם אצל הרב על שטר היתר עיסקא שבו הוא מצהיר שכל העסקים שיעשה אם יש בהם חשש רבית יהיו ע"פ הית"ע, וכאשר יעסק בפועל בעסקאות כגון קניית דירה וכיוצ"ב יחזור ויפרש עם הצד השני שבעיסקא שכל ההסכמים שביניהם הם ע"פ היתר עיסקא שחתם אצל הרב, וראינו צורך להבהיר בזה כמה דברים.

היתר עיסקא כללי

דסו"ס כיון שבזמן ההלואה לא פירשו זאת אין חתימתו הג"ל מחייבתו כלל ע"פ דין. ואינו דומה למוסר מודעא על נדרים שידור מכאן ולהבא, דשאני נדר הואיל והוא דבר שבינו למקום, משא"כ בתנאי ממוני אין מסירת מודעא מועילה כלל, אפילו כאשר כל אחד מהצדדים חתם בפנ"ע על ההית"ע הג"ל.

ועוד הוסיף הגר"א קוטלר זצ"ל שלא מצינו מסירת מודעא אלא לבטל את הנדר ולעשותו נדר בטעות, אך לא מצינו שע"י מסירת מודעא נחדש חלות שלא נאמרה במפורש, והיות ועניין היתר עיסקא כולל בתוכו התחייבויות של מקבל העיסקא [דהיינו הלוה] להתעסק ולהרויח עבור נותן העיסקא, וכן שלא יהיה נאמן על ההפסד הקרן בשבועה אלא דוקא בעדים, וכל כה"ג לא מועילה מסירת מודעא לחדש התחייבות זו, וכבר פשטה ההוראה שלא לסמוך על היתר עיסקא כללי.

ב. ואפילו אם כל אחד חשב בליבו בזמן ההלואה שהיא נעשית ע"פ הית"ע אין בכך כלום דדברים שבלב אינם דברים ואין העיסקא שביניהם חלה אלא לפי מה שנדברו שני הצדדים להדיא ביניהם.

חתימה על היתר עיסקא אצל רב דינה כחיתר עיסקא כללי

ג. ופשוט שאף אם אדם חתם על היתר עיסקא אצל רב אין זה היתר עיסקא "פרטי" אלא "כללי", ואף אם בזמן חתימתו הסכים להצטרף למאגר של חותמי היתר עיסקא עדיין

הרב שלום יוסף גלבר
הרב יצחק מרדכי הכהן רובין
מחברי ספר "ארחות שבת"

א. נחלקו חכמי ישראל בשנת תרפ"ד אם מהני היתר עיסקא כללי, והיינו כאשר המלוה והלוה חתמו כל אחד בפני עצמו שכל עסקיהם יהיו ע"פ הית"ע אך בזמן ההלואה לא הזכירו ביניהם כלל את ענין ההיתר עיסקא. האדמו"ר מלובלין הגאון רבי עזריאל אייגר זצ"ל בספרו "תקנת רבים" הציע להנהיג היתר עיסקא כללי ולדעתו הדבר מועיל למנוע חששות רבית משום שכל אחד מהצדדים גילה דעתו בחתימתו על ההית"ע הכללי שרצונו שעסקיו יהיו ע"פ הית"ע, וממילא כל העסקים שיעשה עם חברו [שגם הוא חתם על היתר עיסקא שכזה] יהיו חלים כדת וכדין בלי חששות רבית. וכמה גדולים באותה תקופה הסכימו עם הצעתו זו, וביניהם היו הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל והאדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל וטעמם דכמו שמצינו בהלכות נדרים שמועילה מסירת מודעא שכל הנדרים שמכאן ולהבא לא יחולו, ה"ג גם כלפי איסורי רבית תועיל מודעא כזו, ועוד שמצינו שכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, וה"ג נימא שכל מה שעושה יהיה על פי מה שמסר מודעא בתחילה.

ואחרים חלקו על היתר זה ובהם הגר"א קוטלר זצ"ל וכן הסכים עמו חמיו הגר"ז מלצר זצ"ל שנקטו שאין הית"ע כזה חל כלל, דכיון שבשעת ההלואה עצמה לא הוזכר ענין ההית"ע אין תוקף למה שלא הוסכם להדיא ביו שני הצדדים, ואף שכל אחד מהם חתם והצהיר שכל עסקיו הם ע"פ הית"ע אין זה מועיל כלל,

1. עוד יש להוסיף שאם באנו לחשוש שבנקים או חברות ציבוריות וכו' שחתמו על הית"ע אין ההית"ע שהחברה חתמה עליו מועיל כיון שלא הוסכם הדבר בין שני הצדדים, אזי אין שום ערך ותועלת במה שאדם החותם על החוזה יוסיף הערה שהכל נעשה ע"פ הית"ע מסוים, כיון שהדבר לא אושר ע"י מורשה חתימה המוסמך לכך, וכ"ש שלא מהני מה שחתם אצל הרב שכל עסקיו יהיו ע"פ הית"ע.